

Petre Guran – cercetător la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române, doctor în istorie și civilizații (2003) cu o teză intitulată *Sfințenie regală și putere universală în lumea ortodoxă*, susținută la École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Paris; autor a peste 30 de studii în limbile engleză și franceză dedicate antropologiei faptului religios și istoriei intelectuale a formelor de putere în lumea bizantină, antică și medievală, co-autor la *Oxford History of Historical Writing* și *Oxford History of Late Antiquity*; numeroase studii, articole și recenzii în română, pe teme de istorie, religie și arhitectură; coordonator al volumelor colective *L'empereur hagiographe. Culte des saints et monarchie byzantine et post-byzantine*, New Europe College, 2001; *Héritages de Byzance en Europe du Sud-Est aux époques moderne et contemporaine*, ouvrage édité par Olivier Delouis, Anne Couderc et Petre Guran, École française d'Athènes, Mondes Méditerranéens et Balkaniques, 2013; co-autor și co-organizator împreună cu arh. Ana-Maria Goilav al *Școlii de la Bunești* (www.bunesti.ro), universitate de vară de științe umaniste și arhitectură.

Petre GURAN

BISERICA ÎN CETATE

Studii de ecleziologie ortodoxă

Cuprins

Introducere.....	5
I. Începutul înțelepciunii.....	13
1. Moartea în Evanghelii	14
2. Actualitatea istorico-religioasă a mecanismului de victimizare.....	26
3. Autocontrol, control și normă	45
4. Isihia. Etimologia căutării lui Dumnezeu	53
II. O nouă conștiință creștină	61
5. Sursele teologice ale iconografiei exterioare.....	62
6. <i>Canonul Ortodoxiei</i>	80
7. Împărăția pe lângă care trecem	94
8. Creștinism și umanism în genomul cultural european	107
III. Modelul bizantin	117
9. Cum funcționează un model istoric?.....	118
10. Originile bizantine ale ecleziologiei ortodoxe.....	133
11. A treia Romă: actualitatea unui mit medieval	151
12. Statul român și Biserica Ortodoxă după 1989: puncte de vedere.....	162
IV. Criza modelelor	175
13. Autocefalie bisericească și integrare europeană.....	176

14. Alegerea unui mitropolit.....	187
15. Imperative canonice și contingență istorică.....	195
16. Regele și patriarhul	214
17. Educația: monopolist-etatistă sau liberal- confesională?	217

În Colecția Ctitorii – Cartea ca o Biserică au apărut:

1. Bogdan-Aurel Teleanu – **Opinie și misiune. Schiță de imagologie creștin-ortodoxă**
2. Cassian Maria Spiridon – **Rostirea sufletului**
3. Arhiepiscopul Chrysostomos, Augustin Ioan – **Arhitectură în Biblie și la Sfinții Părinți**
4. Teodor Baconschi – **Iacob și Îngerul. 45 de ipostaze ale faptului religios**
5. Petre Guran – **Biserica în cetate. Studii de ecleziologie ortodoxă**

I

Moartea în Evanghelii

Meditație asupra Sfintei și Marei Vineri a Pătimirii Domnului, care ne cheamă să ne îndreptăm gândul către moarte ca eveniment central al existenței noastre pe pământ, la cele două nivele, individual și istoric.

Chipurile morții în Evanghelii

Evangheliile ne pun în față diferite chipuri ale morții. Evanghelia după Matei ne înfățișează chiar de la început, imediat după nașterea pruncului Iisus, episodul uciderii pruncilor din Betleem și din împrejurimi, pe care tradiția îi pomenește în număr de patrusprezece mii. Este moartea fără vină, impusă pe nedrept și cu mare cruzime. În această lume, a morții, vine Iisus. Este și prima lecție de teologie politică. Puterea acestei lumi este dătătoare de moarte. Ea este puterea cu care Satana a crezut că Îl poate ispiti chiar pe Hristos. Episodul ne aduce aminte că moartea nu este numai un final de parcurs, ci ne pândește chiar de la începutul vieții. Ea nu este doar o încheiere a socotelilor, ci chiar evenimentul major, de neînțeles, dar dătător de sens în același timp, al vieții noastre.

Apoi Iisus ne arată într-o parabolă moartea săracului Lazăr și a bogatului nemilostiv și pune moartea în raport cu

realitatea de după moarte, înfățișându-ne continuitatea existenței dincolo de pragul morții într-o logică distributivă, premergătoare credinței în jertfă și iertare¹.

Pe parcursul propovăduirii pământești a lui Iisus ne mai întâlnim cu moartea fiicei unuia din mai-marii sinagogilor, pe numele său Iair, și cu moartea fiului văduvei din Nain. De fiecare dată Iisus este întâmpinat cu disperarea semănată de apropierea morții: Iair cade la picioarele lui Iisus și îl roagă mult, căci fiica lui este pe moarte, iar Hristos, mișcat de această scenă, îi răspunde „Nu te teme, ci numai crede”; iar scena scoaterii mortului din cetatea Nain ne cutremură printr-o descriere scurtă care apelează la experiența general umană a singurătății din perspectiva unei despărțiri cu termen necunoscut: o femeie văduvă căreia îi moare unicul copil. Iar textul evanghelic nu întâmplător ne spune de data aceasta „Și văzând-o Domnul I s-a făcut milă de ea și i-a zis: Nu plânge!”, deoarece jalea acestei priveliști pătrunde în Dumnezeirea lui Iisus.

În cele din urmă ca o introducere la însăși moartea lui Iisus Hristos, ne apare moartea lui Lazăr, prietenul Domnului, cel a patra zi înviat din morți, înfățișându-ne greutatea de a

¹ O tâlcuire mistică a acestei parabole evanghelice ne oferă Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua* 53 în traducerea pr. D. Stăniloae: „Căci prăpastie cu adevărat înfricoșată și mare între Dumnezeu și oameni este plăcerea și dragostea față de lumea aceasta. Îmbrățișând bărbătește și cu bucurie lipsa acestora, Lazăr (cum arată boala și foamea, una pricinuindu-i înstrăinarea de lume, alta de trup) s-a învrednicit să primească odihna în sânurile lui Avraam... Bogatul nemilostiv însă a rămas lipsit și de viața prezentă, pe care singură a îmbrățișat-o cu iubire, întrucât aceasta prin fire nu poate fi reținută din curgerea ei, și nu s-a putut împărtăși nici de cea viitoare, față de care a rămas cu totul nemișcat și fără iubire.”

depăși momentul psihologic, chiar și atunci când există perspectiva deschisă de credință. Pe de o parte tocmai acei oameni generoși și prieteni ai lui Hristos, familia formată din Lazăr, Marta și Maria, oameni care au drag de Hristos, care îi ascultă cu luare aminte cuvintele și vor să creadă în ele, care aud despre Înviere și viața veșnică, chiar și aceștia sunt cuprinși de disperare în momentul când moartea vine pentru unul din ei; pe de altă parte episodul ne dezvăluie suferința omenească a lui Hristos în fața morții prin lăcrimarea la primirea veștii morții lui Lazăr, fiindcă Îi era prieten. Emoția lui Iisus omul în fața morții este reală, puternică, irepresibilă în pofida întregii lui preștiințe dumnezeiești.

Ca om și ca Dumnezeu, pentru Iisus Hristos moartea este inacceptabilă, acea moarte care ne desparte definitiv, acea moarte care pare un punct terminus al unei existențe precare, acea moarte ca prag spre o lume a justiției strict distributive, care făcea obiectul disputei teologice dintre saducheii și fariseii chiar în vremea lui Iisus din Nazaret. Acestei morți inacceptabile Hristos îi aduce drept răspuns moartea Sa pe cruce.

Moartea pe cruce bulversează totul și dinamizează radical realitățile din jurul acestui prag. Aparențele se spulberă. Cei „buni” devin „răi”, iar cei răi buni, rolurile se schimbă în clipe, pe măsură ce realitatea fierbinte a lumii de dincolo începe să ardă lumea aceasta. Iuda, apostolul, se sinucide, iar tâlharul de-a dreapta, cel ce este pedepsit pentru că a răpit și a ucis, printr-un cuvânt de pocăință ajunge în Rai. Apostolii bărbați își pierd cumpătul, iar femeile, cu tărie și îndrăzneală, stau la picioarele crucii și dis de dimineață în a treia zi aduc

mirul la mormânt. Mulțimile care l-au urmat și ascultat pe Iisus se fac nevăzute, iar un străin, Simon din Cirene, îi duce crucea.

În clipa morții lui Iisus membrana diafană care desparte cele două lumi a devenit permeabilă, anume catapetasma ce desparte Sfânta Sfintelor de curțile templului se sfâșie, pentru că Dumnezeu coboară în iad, iar morții se ridică și intră în cetate.

Martorii și actorii în scena morții lui Iisus Hristos

Dar până să fim întâmpinați de bucuria Învierii, moartea lui Iisus este înconjurată de oameni. Semnificația prezenței și acțiunii acestora se cere deslușită. Moartea lui Iisus nu este numai o înfruntare între Dumnezeu și Satana, un război spiritual la care omenirea asistă amuțită. Dintre oameni, unii se strâng în locul pardosit cu pietre (Gabata) pentru a cere răstignirea lui Iisus, alții din batjocură sau din curiozitate vană sunt de față la drumul Crucii, și mulți merg până la capăt să privească răstignirea. Puțini se încumetă să-I ducă trupul la groapă, iar cei care l-au urmat chiar și timp de trei ani într-o propovăduire nu lipsită de pericole se risipesc.

În această sfâșietoare poveste două figuri schematizează comportamentul aberant al martorilor și actorilor răstignirii lui Iisus: Iuda și Petru. Ei ne stau nouă drept întruchipări ale bolilor sufletești ce duc la trădare și lepădare.

Psihologia trădării: Iuda

Păcatul lui Iuda constă în sinucidere, după cum îi mărturisea și Nicolae Steinhardt într-o scrisoare prietenului său Sergiu Al.-George. Acest înțeles ni-l impune reprezentarea noastră despre mila nesfârșită a lui Iisus Hristos. Însă trădarea lui Iisus de către Iuda după atâția ani de ucenicie, de conviețuire cu el, ne tulbură profund. Ne sperie perspectiva aceasta a comportamentului celui mai inadmisibil chiar și din punctul nostru de vedere omenesc. Dante așează trădarea lui Brutus alături de cea a lui Iuda. Dintre evangheliști Sfântul Ioan ne spune ce a văzut fiind în preajma lui Iisus, neînțeleasa iubire de arginți a lui Iuda, dar pune trădarea în cele din urmă pe seama îndrăcirii și ne spune că Satana a intrat în Iuda.

Ipoteza generoasă propusă de cercetătorii istoriei evanghelice, aceea a unei teologii politice mesianice ca bază a comportamentului lui Iuda ascunde întreaga istorie a apostaziei moderne. S-a întâmplat ca în Săptămâna Mare a acestui an să deschid volumul lui Baudelaire, *Les fleurs du mal*, chiar la poezia *Le reniement de Saint Pierre* și să mă confrunt cu invectiva poetului:

*Qu'est-ce que Dieu fait de ce flot d'anathèmes
Qui monte tous les jours vers ses chers Séraphins?*

*– Certes, je sortirais, quant à moi, satisfait
D'un monde où l'action n'est pas la sœur du rêve ;
Puissé-je user du glaive et périr par le glaive !
Saint Pierre a renié Jésus... il a bien fait !*

Ceea ce Baudelaire pune pe seama Sfântului Petru este de fapt rătăcirea lui Iuda. Poetul ne confruntă tocmai cu întrebarea teologico-politică a lui Iuda, pe care o cunoaștem mai clar expusă în monologul Marelui Inchizitor din romanul lui Dostoievski *Frații Karamazov*. De ce nu a adus Dumnezeu soluția la problema umană în această lume? Conform Marelui Inchizitor din poemul lui Ivan Karamzov problema omenirii constă în nevoia de satisfacere a necesităților trupești care se substituie permanent căutării sensului vieții, pe de altă parte rătăcirea în căutarea sensului vieții derivă din restrângerea la perspectiva vieții trupești, a vieții de după izgonirea din Rai, de care însă Învierea nu eliberează în mod automat. Dar cum rămâne cu moartea? – pare să spună tăcerea lui Hristos din acest poem. Or, El, Hristos, a venit să dea răspuns tocmai la această întrebare. Acceptarea răspunsului oferit de Hristos este actul suprem de libertate. Omul este liber să accepte sau să refuze răspunsul-jertfă adus de Hristos. Marele Inchizitor respinge darul libertății, este un dar-povară, pe care omul nu poate să-l poarte. Ca și Marele Inchizitor, care îl condamnă pe Hristos, venit încă o dată pe pământ, la tăcere, Iuda l-a condamnat și prima oară pe Hristos prin trădarea sa, fiindcă răspunsul libertății morale fundamentale a omului dat de Hristos i s-a părut inacceptabil.

În succesiunea lui Iuda se înscriu trei atitudini la provocarea morții tragice a lui Hristos:

1) Că Hristos nu a existat niciodată, el este numai un mit bine compus (poziție care nu poate fi susținută din punct de vedere istoric);

2) Că Hristos, chiar dacă a existat ca personaj istoric, este deformat de relatarea Evangheliilor, poate nici nu a murit așa cum apare în acestea, dar moartea lui trebuia inventată, fiindcă altfel mesajul lui moral se pierdea în noianul moralistilor reformatori (după clasici precum E. Renan, *La vie de Jésus*)

3) Că Hristos, chiar dacă a suferit pe cruce cum este relatat în Evangheliile și a murit, nu a înviat însă, fiindcă așa ceva nu se poate. Sau că moartea lui Hristos a fost aparentă, de fapt era leșin, iar El s-a trezit mai apoi de la piatra rece. Sau că trupul Lui a fost furat de ucenici apoi, după cum s-au temut marii preoți.

Ipoteza unei false învieri așadar aparține chiar epocii. Arhierii au cerut să se pună pază la mormânt, de frică să nu fie rățacirea cea de pe urmă mai mare decât cea dintâi, iar când au aflat de cele întâmplate la mormânt le-au dat bani paznicilor să spună că trupul a fost furat de ucenici, după cum relatează evangheliștii. Sfântul evanghelist Luca în *Faptele Apostolilor* citează o atitudine realistă spiritual din partea celor care se îndoiau de realitatea Învierii. El povestește că învățatul Gamaliel le-a spus marilor preoți și cărturarilor templului adunați în sobor, confrunțați cu răspândirea prin ucenici a credinței în Învierea lui Hristos, că dacă această credință nu este de la Dumnezeu ucenicii aceia se vor risipi, iar dacă este de la Dumnezeu, oare nu vor sta ei chiar împotriva lui Dumnezeu?

Dar care sunt reproșurile teologico-politice adresate lui Iisus? Ele fac obiectul confruntării lui Iisus cu Satana la sfârșitul celor patruzeci de zile petrecute în pustiu, așa cum ni le înfățișează *Evangheliile* de la Matei și de la Luca.

De ce nu a prefăcut Hristos pietrele în pâini? De ce nu a primit stăpânirea asupra tuturor împărățiilor acestei lumi? De ce nu s-a arătat în toată puterea Lui dumnezeiască? Traduse de Marele Inchizitor aceste trei ispite răspund celor trei necesități fundamentale ale omului căzut, satisfacere nevoilor trupești, organizarea socială perfectă ca justiție distributivă și impunerea prin evidența forței supraumane a credinței în Hristos. Acest ultim reproș se repetă și din gura celor care Îl batjocoreau de la picioarele crucii reproșându-I că nu se dă jos de pe cruce pentru a se arăta Dumnezeu. Iar în gura celor din vremea noastră cele trei reproșuri se reformulează astfel:

- că este inacceptabilă suferința inocenților care au murit în locul lui Hristos la Betleem, la care se adaugă toți inocenții răpuși de răutatea omenească de-a lungul timpului; la ce bun a venit Dumnezeu pe lume, a propovăduit o doctrină a iubirii, s-a jertfit în numele acesteia, dacă inocenții au plătit și continuă să plătească?
- că este inacceptabilă inegalitatea între oameni în această lume și trebuie instaurată egalitatea deplină aici și acum,
- că este inacceptabil un adevăr ce nu se dezvăluie prin dovezi materiale, ci apelează la credință; în schimb este imperios necesară instaurarea prin forța materială a demonstrației a unui adevăr obiectiv și unic.

Strigătul din locul pardosit cu pietre continuă nestingherit de-a lungul istoriei. Noi, oamenii din fiecare